

- незадовільний стан приведення нормативної бази у відповідність до Закону України “Про автомобільний транспорт”, відставання в реалізації державних і галузевих програм по окремих видах діяльності, транспорту, транспортному машинобудуванню, розбудові державного кордону.

Галузева специфіка для підприємств автомобільного транспорту як однієї з одиниць інфраструктури виявляється в стабільному розвитку економіки в цілому та безпосередньо їх клієнтів, тому серед зовнішніх ризиків необхідно відзначити системний та макроекономічний ризики підприємницької діяльності.

Література

1. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
2. Лапуста М. Г. Ризики в предпринимательской деятельности / М. Г. Лапуста, Л. Г. Шаршукова. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 224 с. – (Серия «Высшее образование»).
3. Автомобільні перевезення : організація та облік. – [8-е вид., перероб. і доп.]. – Х.: Фактор, 2008. – 688 с.
4. Організація автомобільних перевезень, дорожні умови та безпека руху / [Герзель В. М., Марчук М. М., Фабрицький М. А., Рижий О. П.]. – Рівне: НУВГП, 2008. – 200 с.
5. Статистичний щорічник України за 2007 рік / Державний комітет статистики України. – К.: Консультант, 2008. – 550 с.
6. Діяльність підприємств-суб’єктів підприємницької діяльності. 2006 р.: стат. зб. – К.: Державний комітет статистики України, 2007. – Ч. II. – 420 с.
7. Діяльність підприємств-суб’єктів підприємницької діяльності. 2007 р.: стат. зб. – К.: Державний комітет статистики України, 2008. – Ч. I. – 305 с.
8. Закон України “Про автомобільний транспорт” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3492-15>.
9. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження критеріїв розподілу суб’єктів господарювання за ступенем ризику їх діяльності у сфері автомобільного транспорту та визначення періодичності здійснення заходів державного нагляду (контролю)” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
10. Офіційний сайт «Транспорт 66: грузоперевозки и пассажироперевозки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tr66.gu>.
11. Офіційний сайт Асоціації міжнародних автомобільних перевізників України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.asmap.org.ua>.

УДК 338.246 : 338.43

І. В. Бублик, С. П. Запотоцький
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Розкрито стан продовольчої безпеки регіонів України та визначено основні напрями її формування. Наведено головні причини сучасного стану продовольчої безпеки. Охарактеризовано її виробничу та споживчу складові.

© *І. В. Бублик, С. П. Запотоцький, 2009*

Ключові слова: продовольча безпека, регіональне продовольче забезпечення, рівень продовольчого споживання, індекс продовольчої безпеки.

Раскрыто состояние продовольственной безопасности регионов Украины и определено основные направления ее формирования. Наведено главные причины нынешнего состояния продовольственной безопасности, характеристика ее производственной и потребительской составляющих.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, региональное продовольственное обеспечение, уровень продовольственного потребления, индекс продовольственной безопасности.

The state of food safety of regions in Ukraine has been disclosed and main directions of its forming have been identified. The main reasons of present state of food safety of regions have been noticed. Production and consumer components of the food safety have been characterized.

Keywords: food safety, food ensuring of regions, level of food consumption, index of food safety.

Серед глобальних проблем, які безпосередньо впливають на долю людства, виділяють продовольчу. Вона визначається спроможністю Землі прогодувати нинішнє і майбутні покоління планети. Певною мірою це наслідок того, що харчування є фізіологічною потребою людини. Для України продовольча безпека є не тільки умовою збереження суверенітету і незалежності держави, але й фактором підтримки кон'юнктури національного і регіональних продуктивних ринків, що забезпечують достатній рівень збалансованого харчування й ефективного розвитку зовнішньоторговельних продовольчих і сировинних зв'язків, посилення експортної орієнтації агропромислового комплексу.

Актуальність цього напрямку на етапі входження в ринок обумовлена складністю вирішення продовольчої проблеми, що передбачає стійкий розвиток ефективного сільськогосподарського виробництва на всіх рівнях відповідно до умов ринкової економіки і гарантує необхідний ступінь продовольчої безпеки.

Проблеми продовольчої безпеки досліджується в Інституті аграрної економіки УААН, Інституті економіки НАН України, Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, в інших вузах України. Значний внесок у вивчення зазначеного питання зробили вчені-географи та економісти України: Г. В. Балабанов, В. О. Гуцал, Я. Б. Олійник, О. І. Гойчук, П. Г. Саблук, Н. І. Мезенцева, Л. В. Дейнеко, Б. М. Данилишин, М. Д. Пістун, П. Т. Саблук, І. В. Сирохман, В. М. Трегобчук, М. Й. Хорунжий, В. В. Юрчишин та інші.

Метою статті є визначення регіональних особливостей формування та пріоритетних напрямів гарантування продовольчої безпеки України та її регіонів.

У найбільш поширеному трактуванні продовольча безпека – це стійке до негативних внутрішніх та зовнішніх впливів забезпечення всіх верств населення країни продовольством у необхідній кількості, асортименті та якості.

Продовольча безпека повинна розглядатися як на рівні країни, так і кожного регіону, що обумовлюється різноманітністю природно-кліматичних умов, соціально-

економічним станом окремих територій, демографічною ситуацією. Продовольче забезпечення регіону є одним із найважливіших завдань підвищення якісного стану стійкості національного розвитку на найближчу перспективу. Регіональне продовольче забезпечення варто розуміти як можливість і готовність регіону задовольнити потребу населення продуктами харчування в обсязі та калорійності, які відповідають необхідним нормам, при найбільш повному використанні можливостей регіонального виробничого потенціалу. Таким чином, постає проблема дослідження продовольчої безпеки в регіональному розрізі України.

Загальний рівень продовольчої безпеки може характеризувати співвідношення ємності фонду споживання основних продуктів харчування та фонду їх виробництва (табл. 1).

Таблиця 1

Фонд виробництва та споживання основних продуктів харчування в Україні, 2007 р.*

Показник	М'ясо та м'ясо-продукти	Молоко та молоко-продукти	Яйця**	Хліб та хлібо-продукти	Картопля	Овочі та баштанні культури	Плоди, ягоди, виноград	Цукор	Олія
Загальний обсяг виробництва, тис. тонн	1912	12262	14063	29295	19102	6835	1470	1867	2230,4
Споживання на 1 особу, кг	45,7	224,6	252	115,9	130,4	118,4	42,1	40	14,3
Фонд споживання, тис. тонн	2111	10375	11640	5354	6023	5469	1945	1848	661
Співвідношення виробництва і споживання	0,91	1,18	1,21	5,44	3,15	1,24	0,76	1,01	3,38
Рекомендовані норми споживання на 1 особу, кг	83	380	290	101	124	161	90	38	13
Рекомендований фонд споживання, тис. тонн	3834	17553	13396	4665	5728	7437	4157	1755	601
Співвідношення виробництва і рекомендованого фонду споживання	0,50	0,70	1,05	6,28	3,33	0,92	0,35	1,06	3,71

*Тут і далі складено та розраховано за даними Державного комітету статистики України.

**Млн. шт.

Як видно, в Україні фонди споживання м'яса та м'ясопродуктів, плодів і ягід перевищують обсяги їх виробництва. Особливо загрозлива ситуація з виробництвом м'яса, рекомендований фонд споживання якого в два рази більший, ніж фактичне виробництво.

У той же час фонд виробництва молока та молокопродуктів, яєць, хліба та хлібопродуктів, картоплі, овочів і баштанних культур та олії перевищує ємність споживання¹, а виробництво цукру загалом збігається з обсягами його споживання.

На нашу думку, дуже точною характеристикою продовольчої безпеки чи її рівня є показник недостатності (неповноцінності) харчування. Таку недостатність відображає різниця між раціональними і фактичними рівнями продовольчого споживання. Як цільовий орієнтир для порівняння варто використовувати медично рекомендовані норми раціонального харчування або рівень продовольчого споживання в Україні та її регіонах. Особливу увагу привертає надмірне споживання вуглеводів (хліба та картоплі) на фоні зростаючого дефіциту фізіологічно найбільш цінних продуктів харчування, які містять білок тваринного походження, вітаміни та мікроелементи. Отже, населення помітно недоїдає м'яса та м'ясопродуктів, молока і молокопродуктів, яєць, овочів та фруктів, а в надлишку споживає хліб, хлібопродукти та картоплю. Лише споживання цукру та олії близьке до раціональних норм харчування (табл.2).

Підсумовуючи викладене, можна виділити регіони, в яких споживання основних продуктів харчування не відповідають раціональним нормам за певними продуктами харчування, зокрема:

- *молоко та молокопродукти* – найнижчий рівень споживання мають АРК, Донецька, Дніпропетровська, Луганська, Одеська, Харківська та Хмельницька області, де ці показники значно нижчі за рекомендовані норми (380 кг/рік). Найвищий рівень їх споживання у Волинській, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Миколаївській, Рівненській, Тернопільській, Хмельницькій, Чернівецькій та Чернігівській областях, але і він не відповідає нормам;

- *м'ясо та м'ясопродукти* – при рекомендованих нормах 83 кг/рік недоспоживаються в усіх регіонах України. Порівняно вищий рівень їх споживання в АРК, Черкаській, Дніпропетровській, Донецькій, Київській областях;

- *яйця* – найнижчий рівень споживання у Львівській та Волинській областях;

- *картопля* – низький рівень споживання (менший, ніж рекомендований) в АРК, Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Київській, Луганській, Миколаївській, Одеській та Харківській областях; найвищий – у Вінницькій, Волинській, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Хмельницькій та Чернігівській областях;

- *овочі* – рекомендовані норми споживання 160 кг/рік. Низький рівень характерний майже для всіх регіонів України: АРК, Вінницької, Волинської, Житомирської, Закарпатської, Івано-Франківської, Київської, Луганської, Одеської, Рівненської, Тернопільської, Харківської та Хмельницької областей; найвищий – Херсонської, Черкаської та Чернігівської;

¹Без урахування сировинної складової виробництва багатьох харчових продуктів

Виробництво та споживання основних продуктів харчування на одну особу, 2007 р., кг

Регіон, область	М'ясо та м'ясопродукти			Молоко та молокопродукти			Яйця, шук			Хліб та хлібопродукти			Картопля			Овочі та багаторічні культури			Плоди, ягоди			Цукор			Олія			
	вироб.- націсто	спож.- вання	слож.- вання	вироб.- націсто	спож.- вання	слож.- вання	вироб.- націсто	спож.- вання	слож.- вання	вироб.- націсто	спож.- вання	слож.- вання	вироб.- націсто	спож.- вання	слож.- вання	вироб.- націсто	спож.- вання	слож.- вання	вироб.- націсто	спож.- вання	слож.- вання	вироб.- націсто	спож.- вання	слож.- вання	вироб.- націсто	спож.- вання	слож.- вання	
Рекомендовані норми	-	83	-	380	-	290	-	101	-	124	-	161	-	90	-	38	-	13	-	38	-	13	-	38	-	13	-	13
Україна	41,4	45,7	265	224,6	304	252	630	115,9	411	130,4	147	118,4	32	42,1	40,4	40	48,3	14,3	40,4	40	48,3	14,3	40	48,3	14,3	40	48,3	14,3
АРК	38,1	30,4	15,4	189,5	279	26,4	52,2	116,4	79	80,7	89	100,1	23	41,8	0	37	0,5	14,7	0	37	0,5	14,7	0	37	0,5	14,7	0	37
Вінницька	43,2	44,1	493	227,8	339	26,5	100,4	133,6	679	161,6	137	113,2	12,4	56,6	128	46,7	46,3	15,5	128	46,7	46,3	15,5	128	46,7	46,3	15,5	128	46,7
Волинська	75,5	46,5	49,2	263,2	184	20,6	55,2	120,6	868	179,3	244	117	30	33	132,6	33,6	0	12,3	33	132,6	33,6	0	12,3	33	132,6	33,6	0	12,3
Дніпропетровська	46,8	50,2	123	200,9	259	25,7	49,0	108,6	111	111	138	132	45	48,4	0	42,8	56	16,1	0	42,8	56	16,1	0	42,8	56	16,1	0	42,8
Донецька	23,4	53,3	89	200,8	292	27,6	26,0	110,2	136	111	100	130,8	20	49,3	0	43,6	90,3	15,5	0	43,6	90,3	15,5	0	43,6	90,3	15,5	0	43,6
Житомирська	35,2	37,9	490	265,7	361	27,1	56,5	114,6	793	173,4	145	107,8	23	31	35,3	37,2	0	14,5	31	35,3	37,2	0	14,5	31	35,3	37,2	0	14,5
Закарпатська	39,5	42,4	320	266,6	233	25,9	24,2	138,4	473	167,9	189	116,1	51	35,5	0	37,1	0	12,3	0	37,1	0	12,3	0	37,1	0	12,3	0	37,1
Запорізька	35,5	45,2	173	185,3	332	25,4	67,5	101,7	64	101,3	129	129,5	36	38,6	0	41,6	158,8	14,2	0	41,6	158,8	14,2	0	41,6	158,8	14,2	0	41,6
Івано-Франківська	46,4	37,6	39,1	283,8	448	23,3	21,7	133,7	560	183,2	89	91,9	22	33,5	0	36,1	0	13,8	0	36,1	0	13,8	0	36,1	0	13,8	0	36,1
Київська	50,1	57	122	215,7	403	26,6	40,1	95,1	311	104,9	98	108,5	6	63,3	37,1	37,4	20,2	15,1	37,1	37,4	20,2	15,1	37,1	37,4	20,2	15,1	37,1	37,4
Кіровоградська	30,3	46,7	35,4	219,5	338	23,3	122,1	118,2	285	135	157	134,7	16	29	35,2	40	218,8	14,1	35,2	40	218,8	14,1	35,2	40	218,8	14,1	35,2	40
Луганська	20,4	38,5	148	175,3	265	23,2	33,8	117,5	215	116,5	98	104,8	12	29,8	0	42,3	41,1	13,9	0	42,3	41,1	13,9	0	42,3	41,1	13,9	0	42,3
Львівська	39	40,1	320	250,5	213	23,0	23,8	118,8	594	138,3	169	127,1	36	39,3	0	36,5	0	14,6	36	39,3	0	36,5	0	36,5	0	14,6	36	39,3
Миколаївська	26,6	41,1	31,5	252	280	24,6	53,1	126,5	87	103,1	126	123	19	41,1	0	44,5	49,5	15,4	0	44,5	49,5	15,4	0	44,5	49,5	15,4	0	44,5
Одеська	24,8	37,8	196	204,3	216	24,7	52,7	108,3	46	99,7	101	98,5	20	45,4	12,7	37,7	77,6	13,7	12,7	37,7	77,6	13,7	12,7	37,7	77,6	13,7	12,7	37,7
Полтавська	35,6	45,2	449	245,8	367	26,1	187,0	121,3	582	132,3	260	129,6	39	34	172,3	40,4	81,7	12,5	34	172,3	40,4	81,7	12,5	34	172,3	40,4	81,7	12,5
Рівненська	46,9	44	410	260,6	309	25,4	49,3	115,8	915	180	148	100,5	48	29,7	76,8	32,9	0,1	12,5	76,8	32,9	0,1	12,5	76,8	32,9	0,1	12,5	76,8	32,9
Сумська	36,8	45	383	220,1	270	26,2	107,0	128,2	871	170,1	148	120,8	7	30,5	44,1	39,6	4,3	12,5	44,1	39,6	4,3	12,5	44,1	39,6	4,3	12,5	44,1	39,6
Тернопільська	36,5	40,2	41,3	263,7	322	22,4	102,1	122,8	811	172,6	154	111,9	17	32	160,8	30,9	0	13,9	32	160,8	30,9	0	13,9	32	160,8	30,9	0	13,9
Хмельницька	33,1	46	175	212,6	283	23,1	77,1	113,8	408	103,8	194	101,3	27	39,4	51	40,3	87,8	12,4	51	40,3	87,8	12,4	51	40,3	87,8	12,4	51	40,3
Херсонська	39,8	44,3	290	200,8	250	25,5	72,8	125,3	188	131,8	449	165,8	30	37,5	0	48,2	160,2	15,1	0	48,2	160,2	15,1	0	48,2	160,2	15,1	0	48,2
Хмельницька	36,4	38,3	47,4	276,7	262	23,1	92,0	124,4	1057	168,7	144	112,8	109	38,2	134,8	38,4	0,1	13,2	134,8	38,4	0,1	13,2	134,8	38,4	0,1	13,2	134,8	38,4
Черкаська	119,7	47,1	383	236,4	470	25,0	139,4	126,5	470	148,7	170	147,1	20	39,6	75,2	43,2	2,1	14,4	75,2	43,2	2,1	14,4	75,2	43,2	2,1	14,4	75,2	43,2
Чернівецька	41	37,4	382	267,6	366	27,0	45,7	133,1	564	149,8	217	132,3	69	47,9	0	38,5	45,6	15,4	0	38,5	45,6	15,4	0	38,5	45,6	15,4	0	38,5
Чернігівська	47,9	43,2	51,4	260,1	258	25,4	144,3	116,3	1408	172,4	169	140,6	14	32,6	45,5	46,9	3,9	13,5	45,5	46,9	3,9	13,5	45,5	46,9	3,9	13,5	45,5	46,9

• *плоди, ягоди та виноград* – низький рівень споживання (при рекомендованих нормах 90 кг/рік) мають майже всі області України, крім Вінницької та Київської;

• *цукор та олія* – майже у всіх регіонах України показники споживання відповідають рекомендованим нормам харчування.

Наступним кроком є аналіз виробництва основних продуктів харчування і, зокрема, на одного мешканця як ще одна характеристика продовольчої безпеки.

В результаті можна виділити регіони-лідери по виробництву основних продуктів харчування: м'яса та м'ясопродуктів – Черкаську область; високі показники мають АРК та Волинська область.

Лідерами з виробництва молока та молокопродуктів є лісостепові регіони і Полісся: Вінницька, Волинська, Житомирська, Івано-Франківська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька та Чернігівська області. Найнижчий середньодушовий рівень виробництва мають АРК, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Луганська, Одеська та Харківська області.

За виробництвом яєць переважають Вінницька, Івано-Франківська, Київська та Черкаська області.

Виробництво хліба та хлібопродуктів має високі показники у всіх регіонах України, але найвищі середньодушові рівні спостерігаються у Полтавській, Черкаській, Чернігівській, Вінницькій, Кіровоградській, Сумській, Тернопільській, Харківській та Хмельницькій областях.

Вирощування картоплі, овочів та баштаних культур, плодів, ягід і винограду, виробництво цукру та олії тяжіють до відповідних природно-кліматичних зон.

Для оцінки рівня регіональної продовольчої безпеки важливе співвідношення виробництва певних видів продукції і рівня їх споживання. Таке співвідношення може бути індексом продовольчої безпеки як за певними продуктами харчування, так і її загального рівня. Звичайно цей показник не може адекватно відображати всі аспекти гарантування продовольчої безпеки, але він дає можливість здійснювати територіальний аналіз продовольчого забезпечення регіонів України (табл.3).

За показником загального індексу продовольчої безпеки можна виділили такі групи регіонів України:

I – з найвищим рівнем (загальний індекс понад 25) – Полтавська, Кіровоградська, Чернігівська, Вінницька та Хмельницька області;

II – з високим рівнем (індекс 20–25) – Херсонська, Харківська, Тернопільська, Волинська, Черкаська та Запорізька області;

III – із середнім (близьким до середньоукраїнського) рівнем (індекс 15–20) – Сумська, Рівненська, Чернівецька, Житомирська та Одеська;

IV – з найнижчим рівнем (індекс менше як 15) – Дніпропетровська, Київська, Миколаївська, Донецька, Луганська, Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська області та Автономна Республіка Крим.

Варто зазначити, що за експертними оцінками, при раціональній структурі землекористування, відповідному науковому та ресурсному забезпеченні, ефективному господарюванні держава здатна виробляти продуктів харчування на 140–145 млн. чоловік. В останній період частка сільського господарства України в структурі ВВП становило близько 8–10%, у той час як у Німеччині, Великобританії і

Таблиця 3

Індекси продовольчої безпеки основних продуктів харчування
в Україні та регіонах, 2007 р.

Область, регіон	М'ясо та м'ясо-продукти	Молоко та молоко-продукти	Яйця	Хліб та хлібо-продукти	Картопля	Овочі та багаторічні культури	Плоди, ягоди, виноград	Цукор	Олія	Загальний індекс
Україна	0,91	1,2	1,21	5,44	3,15	1,24	0,76	1	3,4	18,3
АРК	1,15	0,8	1,06	4,48	0,98	0,89	0,55	0	0	10,0
Вінницька	0,98	2,2	1,47	7,51	4,2	1,21	2,19	3,9	3	26,7
Волинська	1,62	1,9	0,89	4,58	4,84	2,09	0,91	3,9	0	20,7
Дніпропетровська	0,93	0,6	1,01	4,51	1	1,05	0,93	0	3,5	13,5
Донецька	0,44	0,4	1,06	2,36	1,23	0,76	0,41	0	5,8	12,5
Житомирська	0,93	1,8	1,33	4,93	4,57	1,35	0,74	0,9	0	16,6
Закарпатська	0,93	1,2	0,9	1,75	2,82	1,63	1,44	0	0	10,7
Запорізька	0,78	0,9	1,31	6,64	0,63	1	0,93	0	11,2	23,4
Івано-Франківська	1,23	1,4	1,92	1,62	3,06	0,97	0,66	0	0	10,8
Київська	0,88	0,6	1,51	4,22	2,96	0,9	0,09	1	1,3	13,5
Кіровоградська	1,08	1,6	1,3	10,33	2,11	1,17	0,55	0,9	15,5	34,5
Луганська	0,53	0,8	1,14	2,88	1,85	0,94	0,4	0	3	11,5
Львівська	0,97	1,3	0,93	2	3,75	1,33	0,92	0	0	11,2
Миколаївська	0,65	1,3	1,14	4,2	0,84	1,02	0,46	0	3,2	12,8
Одеська	0,65	1	0,87	4,87	0,46	1,03	0,44	0,3	5,7	15,3
Полтавська	0,79	1,8	1,41	15,42	4,4	2,01	1,15	4,3	6,5	37,8
Рівненська	1,07	1,6	1,22	4,26	5,08	1,47	1,62	2,3	0	18,6
Сумська	0,82	1,7	1,03	8,35	5,12	1,23	0,23	1,1	0,3	20,0
Тернопільська	0,91	1,6	1,38	8,31	4,7	1,38	0,53	5,2	0	24,0
Харківська	0,72	0,8	1,23	6,78	3,93	1,92	0,69	1,3	7,1	24,4
Херсонська	0,90	1,4	0,98	5,81	1,43	2,71	0,8	0	10,6	24,7
Хмельницька	0,95	1,7	1,13	7,4	6,27	1,28	2,85	3,5	0	25,1
Черкаська	2,54	1,6	1,88	11,02	3,16	1,16	0,51	1,7	0,1	23,8
Чернівецька	1,10	1,4	1,36	3,43	3,77	1,64	1,44	0	3	17,1
Чернігівська	1,11	2	1,02	12,41	8,17	1,2	0,43	1	0,3	27,6

Бельгії – 1%, Австрії, Данії і Норвегії – 2%, Франції, Італії, Фінляндії і Нідерландах – 3%. Така висока частка ВВП в Україні свідчить про низьку ефективність галузі, оскільки частка зайнятих у сільському господарстві (у т.ч. в особистих господарствах) сягає близько 16% зайнятого населення (близько 3,3 млн. чол.). Для порівняння: у промисловості України зайнято майже 4 млн. чол. (19%), що виробляють близько 45–50% ВВП держави, а в 15 країнах Європейського Союзу менше ніж 7 млн. фермерів забезпечують продукцією сільського господарства 380 млн. жителів.

Головною причиною такого стану є надзвичайно низька продуктивність праці в сільському господарстві. Так, у галузі виробляється близько 40% продукції, з них 41,5–рослинництва та 38% продукції тваринництва. Звичайно, що ефективність діяльності господарств населення є надзвичайно низькою, оскільки для них притаманні проста організація праці, відсутність механізації, неможливість використання сучасних технологій, тобто досить низький рівень конкурентоспроможності порівняно з великими товаровиробниками.

Структура валової продукції залишається викривленою. Стійкою негативною тенденцією є зміна пропорцій між рослинництвом і тваринництвом. Якщо в середньому за 1986–1990 рр. питома вага продукції тваринництва в загальному обсязі сільського господарства становила 54,5%, то 2007 р. лише 44%.

Важливим чинником, що визначає негативну ситуацію в галузі, є низькоефективна діяльність агропромислового комплексу держави, зокрема стосовно використання сільськогосподарських угідь та природних ресурсів, високих втратах продукції. У сільському господарстві та переробній промисловості використовуються переважно застарілі технології. Це призводить до низької продуктивності праці, фондівдачі, ефективності капіталовкладень та норми прибутку, високої енерго- та матеріаломісткості кінцевого продукту, що позначається на низьких показниках конкурентоспроможності продукції.

Рівень рентабельності сільськогосподарських підприємств 2007 р. становив 15,6%, зокрема в рослинництві –32,7, а тваринництві – мінус 13,4%.

Так, рівень збитковості виробництва м'яса великої рогатої худоби дорівнював 41,0%, свиней – 27,6, овець та кіз – 46,4, птиці – 19%.

Протягом тривалого часу сільське господарство мало чітку територіальну спеціалізацію. В державі сформувались територіальні комплекси з виробництва й переробки сільськогосподарської продукції, які здебільшого мали зональний характер розміщення, зосереджуючись на територіях з найбільш сприятливими природно-кліматичними та соціально-економічними умовами. Проте сьогодні спостерігається певна територіальна деформація ареалів товарного виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції, особливо рослинного походження. Це сталося через низку причин, серед яких варто виділити намагання господарств виробляти лише ліквідну продукцію, що має попит на внутрішньому та зовнішньому ринках, порушення міжрегіональних зв'язків, зростання вартості транспортних послуг тощо.

Процес зміни спеціалізованих зон сільськогосподарського виробництва особливо чітко простежується по окремих видах продукції. Яскравим прикладом цьому є зміни в територіальній структурі виробництва соняшнику, цукрових буряків та картоплі.

Протягом останніх років виробництво соняшнику було найрентабельнішим у сільськогосподарському виробництві (2007 р. – 75,9%), що обумовило розширення площ під цією культурою, хоча останнім часом відбулися зміни в законодавстві, котрі негативно вплинули на її вирощування. Якщо на початок 90-х років найбільші площі та врожаї під соняшником припадали на області степової зони (Дніпропетровську, Запорізьку, Донецьку, Кіровоградську), а в лісостеповій вони були незначними (Вінницька, Сумська, Полтавська, Черкаська), то тепер з'явилися посіви в Житомирській, Чернівецькій і Закарпатській областях. Степові регіони і сьогодні залишаються основними виробниками насіння соняшнику, частка яких у середньому за 1996–2001 рр. в Україні становила близько 70–80%. Але зростання посівів цієї культури в інших регіонах не сприяє ефективному використанню місцевого природно-ресурсного потенціалу.

Відбувається також значна деформація структури зернових. Так, у період 2005–2007 рр. посівні площі під пшеницею зменшилися зі 6571,0 до 5951,3 тис. га, а 152

під ріпаком – зросли з 195,2 до 799,9 тис. гектарів.

Проблема продовольчого забезпечення населення регіонів України ускладнюється неефективністю механізмів формування міжрегіональних ринків, унаслідок чого в окремих регіонах постійно спостерігається дефіцит певних видів продовольства та, як наслідок, завищені ціни. Така ситуація на продовольчому ринку склалася в результаті ігнорування вимог об'єктивних економічних законів (вартості, конкуренції тощо) й суспільно-географічних (територіальної спеціалізації, комплексності, пропорційності, раціоналізації зв'язків).

Отже, стратегічні цілі провідних агропромислових держав в умовах глобальної продовольчої кризи мають полягати в нарощуванні виробництва продовольчих ресурсів та забезпеченні відповідного місця на ринку продовольства світу. Слід визнати, що пріоритетний розвиток сільського господарства відповідає національним інтересам і є гарантією продовольчої безпеки держави. Відповідно до цього мають здійснюватися заходи щодо пріоритетної державної підтримки цих галузей, їх реструктуризації, технічного переоснащення та фінансового забезпечення з орієнтацією на високоефективне використання природно-ресурсного потенціалу кожного регіону України.

Свідомий вибір виробничого напрямку підприємств агропродовольчого сектору з урахуванням особливостей місцевих природно- та суспільно-географічних умов і чинників, прогнозної кон'юнктури національного та міжнародних ринків можливий лише за умови створення розгалуженої мережі інформаційно-консалтингових центрів і доступності їх послуг для широкого кола споживачів. У свою чергу, рекомендації цих центрів повинні враховувати стратегічні пріоритети держави щодо перспектив розвитку агропромислового комплексу, бажані напрями перебудови його структури і територіальної організації.

Література

- 1 Безпека продуктів харчування: основи законодавства / Українська наукова асоціація, Національний аграрний ун-т. – К.: НАУ, 2002. – 24 с.
2. Гойчук О. І. Продовольча безпека / Гойчук О. І. – Житомир: “Полісся”, 2004. – 347 с.
3. Гойчук О. І. Продовольча безпека в Україні і світі / Гойчук О. І. – К.: Наукметодцентр аграрної освіти, 2003. – 114 с.
4. Скидан О. В. Формування продовольчої безпеки в Україні: регіональний аспект / О. В. Скидан, В. М. Микитюк. – Житомир, 2004. – 248 с.
5. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 рр.). Шляхи Європейської інтеграції / Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань євроінтегр. України. – К.: ВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
6. Трегобчук В. М. Продовольча безпека в контексті національної безпеки держави / Трегобчук В. М.; НАН України, Інститут економіки. – К., 1999. – 55 с.